
ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 332.14: 339.92

О. І. Гонта, д.е.н., доцент
Д. С. Пілевич, ст. викладач**МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Розглянуті різні рівні та напрями теоретичного аналізу процесів транснаціоналізації економіки. Обґрунтована необхідність синтезу наукових підходів різних галузей економічних наук для розробки інвестиційної політики з урахуванням чинників транснаціоналізації економіки.

Ключові слова: інвестиційна політика, транснаціоналізація економіки, глобалізація економічного середовища, геопросторовий підхід, синергетика, інституціоналізм.

Е. И. Гонта, д.е.н., доцент
Д. С. Пилевич, ст. преподаватель**МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ПОДХОДЫ К ОБОСНОВАНИЮ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ**

Рассмотрены различные уровни и направления теоретического анализа процессов транснационализации экономики. Обоснована необходимость синтеза различных научных подходов для разработки инвестиционной политики с учётом факторов транснационализации экономики.

Ключевые слова: инвестиционная политика, транснаціоналізація економіка, глобалізація економічної середовища, геопросторовий підхід, синергетика, інституціоналізм.

O. I. Gonta, doctor of economic sciences, professor,
D. S. Pilevych, senior lecturer**INTERDISCIPLINARY APPROACH TO INVESTMENT STATE POLICY IN MULTINATIONALIZATION OF ECONOMY ENVIRONMENT**

Different levels and trends of multinationalization of economy processes theoretical analysis are researched. The necessity to produce different scientific approaches to the development of investment policy subject to multinationalization of economy factors is proved.

Key words: investment policy, multinationalization of economy, economic environment globalization, geospatial approach, synergy, institutionalism

Актуальність дослідження. В Україні з відбувається складний період внутрішньої трансформації соціально-економічної системи, важливою складовою якої є децентралізація управління інвестиційними процесами. Інвестиційна політика держави має внутрішній і зовнішній аспекти. Зовнішні аспекти інвестиційної політики залежать насамперед від визначальних чинників світового розвитку, а також від обраної державою моделі взаємодії з глобальним середовищем.

Постановка проблеми. Навідміну від автаркічної моделі взаємодії держави із зовнішнім середовищем, модель відкритої економіки, яку починаючи з 90-х рр. ХХ ст. активно впроваджує Україна передбачає не тільки вільний рух товарів та послуг, але й капіталів. Проте якщо відносно зовнішніх потоків товарів і послуг існують механізми протекціоніського захисту (навіть за умов перебування у складі СОТ), то надходження іноземних капіталів в економіку нашої країни нині практично безконтрольне і необмежене, що вимагає формування і реалізації науково обґрунтованої інвестиційної політики.

ІНВЕСТИЦІЇ

Вирішення окресленого завдання підпорядковано необхідності розв'язання низки практичних завдань, пов'язаних з встановленням контролю за діяльністю іноземних компаній на території України, інкорпорацією транснаціональних капіталів в структуру національного господарства та перспективами збільшення обсягів вивозу вітчизняного капіталу і формування ТНК за його участю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні проблеми іноземного інвестування економіки України в контексті чинників транснаціоналізації економіки розглядаються, в основному, фахівцями з міжнародних економічних відносин. Результати досліджень цього напрямку сконцентровані у працях Ю.Пахомова, Д.Лук'яненка, Б.Губського, В.Новицького, В.Рокочої, О.Рогача, О.Плотнікова, О. Гаврилюка, І. Міценко, В. Новицького, С.Якубовського та ін. Регіональний та функціональний аспекти залучення іноземних капіталів розглянуто у наукових розробках О.Амоши, В.Гейця, М.Долішнього, З.Герасимчук, Ю.Макогона, А.Мокія, А.Пехника, В.Пили, С.Писаренко, Н.Свиридової та інших вчених. Проте і досі залишається не достатньо розробленими комплексні, міждисциплінарні підходи до визначення пріоритетів та напрямів формування інвестиційної політики держави в умовах транснаціоналізації економіки.

Мета статті. Довести необхідність синтезу здобутків різних галузей економічної науки для теоретичного обґрунтування розвитку процесів іноземного інвестування економіки України, яке має стати основою для розробки політики ефективної взаємодії національного та іноземного капіталу з метою досягнення комплексності макроекономічного розвитку

Викладення основного матеріалу. Матеріальну основу розв'язання багатограних проблем трансформаційного періоду України становить піднесення економіки країни на основі оптимального сполучення та реалізації їх внутрішнього потенціалу з потенціалом міжнародної взаємодії, найбільш динамічним напрямом якої є регіональна інтеграція та транснаціоналізація економіки.

Злам ХХ-ХХІ ст. ознаменувався різкою активізацією процесів транснаціоналізації економіки. Це обумовлено досягненням тієї критичної точки, коли кількісні параметри економічної діяльності ТНК та її географічна дисперсія вимусили визнати феномен транснаціоналізації основним чинником формування глобального економічного середовища.

Феноменальність явища транснаціоналізації полягає у тому, що у світовому просторі вперше в економічній історії, яку традиційно рухали протистояння та взаємодія держав, протистоять різнотипові за економічною природою формування: держави і велетенські ТНК, які у вищій ступені умовно можна віднести до мікроекономічних одиниць. Такі структури, за визначенням фахівців, утворюють власну ринкову владу, обходять національні бар'єри, впливають на політичні рішення урядів не тільки країн базування, але й країн-реципієнтів, що викликає за висловом відомого російського вченого С. Афонцева, «інтелектуальне замішання» виносить на порядок денний ідею пошуку «глобального управління без глобального уряду» [1, С.67].

Коректність співставлення потужності держав, які є територіальними утвореннями і ТНК, які є господарськими структурами, з наукової точки зору може викликати насторогу [2]. Але у практичній площині таке співставлення відповідає дійсності. Так, починаючи з 1995 р. Всесвітній Банк починає публікувати дані про 100 найбільш великих економічних структур світу (держав і промислових корпорацій), виділених відповідно по ВВП і обсягу продаж. Фахівці наголошують, що із 100 найпотужніших економічних систем – 52 є саме транснаціональні корпорації, решта (48) – це найбагатші країни світу.

Кількісні параметри діяльності та фінансова потужність ТНК зростає до тієї міри, що утворює нову якість і дає змогу таким компаніям впливати на внутрішню і зовнішню політику не тільки країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою, але й розвинутих країн [2, 13, 14, 16]. Масштаби глобальних операцій ТНК вражають. За оцінками експертів ООН у світі сьогодні нараховується 82 тисяч ТНК із 810 тисячами закордонних філій, на які припадає 1/10 світового ВВП та 1/3 світового експорту. Нині ТНК володіють 30% усіх виробничих фондів планети, здійснюють 80% торгівлі високими технологіями, контролюють понад 90% вивозу капіталу.

Стисло розглянемо генезис формування проблеми транснаціоналізації економіки певної країни та існуючі в економічній науці передумови для її вирішення.

ІНВЕСТИЦІЇ

У період 70 - 80 рр. ХХ ст. існувала достатньо чітка відокремленість мікроекономічного, регіонального, національного та світового рівнів організації економічної діяльності, отже, й рівнів виникнення специфічних проблем. Засоби вирішення економічних проблем носили локальний характер. В той час транснаціоналізації економіки розглядалися як прогресивне явище, а саме - найбільш інтенсивна форма міжнародного руху капіталів в межах мікроінтегрованих фінансово-промислових структур.

Постулати класичної економічної теорії (активно підтримані неокласиками) на користь зростання інтенсивності міжнародного руху капіталу як фактору досягнення ринкової рівноваги у країнах-реципієнтах та чинника економічного зростання у приймаючих країнах, цілком влаштували впливові політичні і бізнесові еліти як найрозвинутіших країн, так і постколоніальних. Цьому сприяла підтримка міжнародних регулюючих структур (МВФ, Світового Банку, ГАТТ (з 1995 р. – СОТ). Але, з формуванням глобального економічного середовища на основі діяльності ТНК, інтенсифікація міжнародного руху капіталів набуває іншого забарвлення. Зокрема, із фактору ринкової рівноваги національних господарств (хоча б на теоретичному рівні) зростаюча мобільність капіталів перетворюється на чинник дестабілізації світового господарства в цілому (у даному випадку мається на увазі дестабілізація не в оціночно-негативному сенсі, а як втрата досягнутої стійкості).

Вважаємо за потрібне уточнити нашу позицію стосовно того, що явище економічної глобалізації дійсно нове, оскільки почало потужно впливати на світові економічні процеси лише з другої половини 90-х рр. ХХ ст. Після ж світової фінансової кризи 1998 р. глибина економічної взаємозалежності всіх країн світу усвідомлена як шокуюча реальність. Однак, на рівні футурологічного «передчуття проблеми» дослідження майбутньої глобальної взаємозалежності національних економік у західній економічній науці започатковані ще з середини 70 - х рр. ХХст.

Зокрема, Дж.Форрестером, Д.Медоузом, М.Месаровичем, Е.Пестелем, В.Леонтьєвим, Л.Клейном закладено напрям економіко-математичного та кібернетичного моделювання глобальних економічних процесів, який був об'єктом пильної уваги радянських економістів [6,13]. Звернення до аналізу прогнозів, зроблених 30-40 років тому є корисним для аналізу потужності сучасних процесів транснаціоналізації, а головне – оцінки потенціалу їх самоорганізації та чинникам непідвладності традиційним методам управління економічними процесами. Адже ми можемо стверджувати, що сучасна розстановка сил у світовому господарстві, яка формується під впливом діяльності ТНК не була й приблизно передбачена кращими економістами ХХ ст.

Так, проект В. Леонтьєва *«Майбутнє світової економіки»* мав цільову установку (висунути ООН) на скорочення розриву між рівнем ВВП розвинутих країн і країн, що розвиваються. Причому В.Леонтьєв виходив з того, що у разі невтручання в регулювання глобальних економічних процесів до 2000 р. такий розрив між рівнем ВВП різних груп країн буде складати **12:1**, у разі ж реалізації проекту передбачалося скоротити розрив до співвідношення **7:1** [2; 6].

Сьогодні ми можемо констатувати, що співвідношення між ВВП розвинутих країн і країн, що розвиваються дорівнює (за даними ООН) **38:1**, попри усвідомлення проблеми поглиблення такого розриву економічною наукою ще у 70 рр. ХХ ст. та регулювання процесів світового розвитку з боку наднаціональних структур. Викладене вище ще раз засвідчує необхідність вдосконалення методології дослідження просторової локалізації економічного середовища принципово нового порядку – глобального, яке може бути здійснене на основі використання принципів економічної синергетики.

На початку 90-х рр. в економічній науці поступово набуває контурів ідея системного взаємопроникнення елементів національної економіки і світового господарства, яку вдало сформулював М.Бо: *«національне» вже не є тільки національним, а «світове» - тільки світовим; ці елементи складають частину єдиної ієрархічної системи «національне-світове», хоча національне являє собою визначальний елемент цієї системи»* [7, С.81].

Проблеми виходу мікроекономічних суб'єктів та регіонів України у глобальний економічний простір загострилися одразу ж після здобуття незалежності, що актуалізувало наукові дослідження у цьому напрямі. Зауважимо, що вітчизняна економічна наука у першій половині 90-рр. ХХ ст. переживала складний період адаптації до філософії і логіки ринкових відносин за

ІНВЕСТИЦІЇ

умов необхідності одночасного вирішення нагальних практичних завдань налагодження дії ринкового механізму та відповідної інфраструктури. В цей час закладаються основи функціонального і геопросторового напрямів аналізу виходу суб'єктів господарювання та територіальних утворень у світовий економічний простір.

Функціональний напрям аналізу розглядає різнобічні аспекти виходу підприємств на світові ринки. Основне коло досліджень в цьому аспекті складало питання:

- нарощування експортного потенціалу та організації виходу вітчизняних підприємств на світові ринки;
- пошуку шляхів залучення іноземних інвестицій в економіку країни та утворення спільних підприємств;
- вивчення світового досвіду утворення ВЕЗ та напрями його застосування в Україні.

Слід зауважити, що ідея утворення ВЕЗ як засобу вирішення регіональних і локальних (точкових) проблем економічного розвитку через механізми залучення іноземних інвестицій була однією з найбільш поширених в економічних дослідженнях періоду 1991-1996 рр., чому сприяло прийняття Закону України «Про загальні начала утворення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» № 2673 – XXII від 13.10.92.

Геопросторовий напрям, на аналізі якого ми зупинимось більш докладно, передбачає дослідження взаємодії територіальних систем різного рівня ієрархії (країна, регіон) із зовнішнім середовищем [2,8].

В рамках геопросторового напрямку формується два підходи до проблеми розвитку міжнародних зв'язків України: **макроекономічний та регіональний**. Кожен з цих підходів виявився продуктивним, можна стверджувати, що в їх межах сформувалися вітчизняні наукові школи, які успішно розвиваються. Стисло охарактеризуємо кожен з означених підходів з точки зору формування інвестиційної політики держави в умовах транснаціоналізації економіки. В рамках **макроекономічного підходу** фахівці з міжнародних економічних відносин обмежують проблеми транснаціоналізації економіки дослідженням діяльності ТНК. Зокрема, здійснюється глибокий аналіз співвідношення позитивних і негативних ефектів присутності ТНК для розвинутих країн і країн, що розвиваються, на основі яких визначаються проблеми транснаціоналізації економіки України, проте, лише на рівні національної економіки в цілому. Практично не враховується децентралізація управління економікою та поява нових суб'єктів міжнародної взаємодії, коли регіональні і місцеві інститути й організації створюють власну мережу міжнародних контактів. Регіональні органи влади, регіональні неурядові структури: ТПП, об'єднання підприємств, громадські організації стають, фактично, новими акторами міжнародної діяльності, беруть на себе не властиві їм колись дипломатичні функції, ведуть переговори і поширюють інформацію, що у сукупності прокладає канали для масованої та цілеспрямованої транснаціоналізації окремих галузей економіки України.

Регіональний (просторовий) підхід до проблем розвитку міжнародних зв'язків України у вітчизняній науці у перші роки незалежності засновувався практично з «фундаменту», оскільки світова практика не зштовхувалася з ситуацією, що виникла в Україні у зв'язку з одночасними реформуванням економічних та регіональних відносин. Отже, і світова економічна наука не мала готових моделей чи сценаріїв, які б можна було б покласти в основу стратегії зовнішньоекономічної діяльності регіонів країни в умовах побудови ринкових відносин за повною відсутністю їх інституціональної основи. Водночас, слід наголосити, що саме регіони країни є полігоном реалізації інвестиційної політики держави і об'єктом економічних інтересів ТНК. Проте в межах регіонального підходу до міжнародної взаємодії процеси транснаціоналізації економіки залишилися не достатньо вивченими.

На наше переконання, процеси транснаціоналізації спричиняють глобалізацію економічного середовища. Глобалізація, як будь-який економічний процес, має просторовий і часовий аспекти. **Просторовий аспект** процесів економічної глобалізації полягає у тому, що ТНК, як головні суб'єкти цих процесів, розглядають місце оптимального розміщення капіталу не стільки з позицій вартості факторів виробництва, а все більше виходячи зі специфіки території певної країни, насамперед, місцевої вартості трансакцій, обумовлених якістю і сталістю ринкових і полі-

ІНВЕСТИЦІЇ

тичних інститутів та обсягу внутрішнього ринку. **Часовий аспект** глобалізації полягає в прискореному розвитку самих міжнародних економічних відносин, які змінюються протягом останніх десятиріч настільки швидко і принципово, що економічна наука не встигає сформулювати цілісну теоретико-методологічну базу сучасного світоустрою.

Різку зміну якості сучасного світоустрою обумовлює тривалий процес накопичення економічних, політичних, історичних факторів, які на поверхні явищ слабо корелюються, проте досягаючи точки біфуркації, можуть викликати ефект синергії. Саме врахування часового фактору - стрімкого, майже вибухового формування глобальних відтворювально-інвестиційних циклів - обумовлює необхідність синтезу наукових парадигм для вирішення проблем транснаціоналізації економіки на всіх структурних рівнях світового господарства. Такий підхід дає можливість сформулювати комплексний підхід до розробки інвестиційної політики держави з урахуванням новітніх факторів розвитку світового господарства, серед яких в сучасних умовах визначальним є транснаціоналізація економіки. Слід відмітити постійно зростаючу увагу як зарубіжних, так і вітчизняних вчених до розробки загальної теорії транснаціоналізації економіки.

Зокрема, теорії транснаціоналізації найбільш ґрунтовно розкриті представниками західної економічної науки: Д. Лассердом, С. Гаймером, М. Кесоном, П. Баклі, Р. Квейзом, А. Рагменом, Дж. Даннінгом та іншими вченими. Фундаментальні дослідження проблем транснаціоналізації економіки відображені у працях вітчизняних науковців Д. Лук'яненка, З. Луцишин, В. Новицького, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, В. Рокочої, О. Рогача, С. Якубовського [10-16] та інших науковців. Водночас, з огляду на новизну явища транснаціоналізації у світовому господарстві, теоретичні розробки у цьому напрямі є найбільш розрізненими та незавершеними. Серед найбільш обґрунтованих теорій, які пояснюють фактори входження ТНК до економіки інших країн, слід відмітити наступні.

Враховуючи гостроту і дискусійність питання присутності іноземних капіталів в національній економіці, корисно звернутися до теорії прямих інвестицій як засобу диверсифікації ризиків, закладену Д. Лассердом. Головна ідея теорії полягає у тому, що виникнення транснаціональних фірм та спрямування прямих іноземних інвестицій у створення зарубіжної мережі підприємств зумовлені необхідністю знизити ризики шляхом міжнародного розосередження капіталу.

Практичне значення для постсоціалістичних країн має парадоксальний висновок Лассарда, зроблений на основі емпіричних досліджень: можливість скорочення ризиків шляхом міжнародної диверсифікації є значно більшою для менш розвинутих країн. Цей парадокс пов'язаний зі зворотнім боком негативних рис нерозвинутого ринку, зокрема з тим, що внутрішні інвестори, скуті політичною нестабільністю і обмеженістю попиту, вимушені шукати прибуткові сектори в інших країнах, де, навіть політична кон'юнктура і економічна ситуація не краще, проте, загострення кризових ситуацій малоімовірно співпаде у часі, отже, міжнародна диверсифікація капіталу є гарантом його збереження. На наш погляд, такий ракурс розгляду проблеми представляє інтерес при обґрунтуванні міжнародної інвестиційної діяльності ПФГ України та утворення ТНК за участю вітчизняних капіталів.

Для виявлення факторів транснаціоналізації національного господарства та усвідомлення можливих наслідків імплантації ТНК в структуру економіки України з точки зору національної безпеки, особливе значення має теорія «ринкової влади», заснована американським вченим Стівеном Гаймером (Праця «Міжнародні операції національних фірм: вивчення прямих інвестицій», 1960). Для усвідомлення факторів входження ТНК в економіку певної країни важливі **наступні висновки теорії «ринкової влади»** С.Гаймера:

- акцентовано увагу на принциповій неможливості пояснити ефекти міжнародних операцій ТНК на основі класичних і неокласичних теорій міжнародної торгівлі та міжнародного руху капіталів з точки зору надлишку або нестачі капіталу в окремих країнах;
- пріоритетність прямих інвестицій над портфельними, саме прямі інвестиції є частиною стратегії просування ТНК на ринки інших країн;
- основна мета прямого інвестування для ТНК – встановлення контролю над зарубіжними активами. Такий контроль, згідно теорії С.Гаймера, повинен бути використаний для подолання конкуренції з компаніями країни, що приймає капітал. Причому країни з недосконалими

ІНВЕСТИЦІЇ

ринками найбільш привабливі для ТНК, оскільки можна зайняти монопольне положення на ринку або олігополістичне, тоді конкуренція усувається шляхом змови. Власне, основна ідея теорії полягала в тому, що ТНК виступають як суб'єкти ринкової влади, яка будується та таємній змові на ринку;

- ТНК не зацікавлені у довгострокових інвестиціях, які здатні принести ефекти у перспективі. Оскільки саме короткострокова ефективність збільшує контроль над ринком [13].

Слід звернути увагу, на вірність цих висновків, які, на жаль, вже підтверджує практика діяльності окремих ТНК в Україні. Прихильники прямого зарубіжного інвестування економіки України, проводячи аналіз сфер надходження прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість, деревообробну, фінансовий сектор, оптову і роздрібну торгівлю, тобто швидкоокупні сектори економіки, роблять висновки щодо несприятливого інвестиційного клімату, оскільки зарубіжні капітали не надходять у вирішальні галузі економіки. В дійсності ж, ТНК чітко реалізують стратегію, яка вже давно вивчена світовою економічною наукою. Більше того, висновки С. Гаймера є прямою засторогою для країн, що приймають транснаціональний капітал, оскільки підкреслюють антиконкурентний вплив ТНК на їх ринкові структури країни та руйнівну силу для розвитку ринкового середовища економіки регіонів.

Принципово з інших позицій розглянута діяльність ТНК в рамках однієї з найбільш відомих у 80—90-ті роки ХХ ст. теорій транснаціоналізації - **теорії інтерналізації**, засновниками якої є М. Кесон та П. Баклі, Р. Кейвз, А. Рагмен. Вказана теорія певним чином «виправдала» стратегії транснаціональних структур за рахунок глибокого наукового обґрунтування мотивації діяльності ТНК на основі використання методології засновника теорії транзакційних витрат, Нобелівського лауреата Р. Коуза.

Згідно теорії інтерналізації, ринки неспроможні ефективно розміщувати фактори послуг та товарів відповідно до природних, регіональних та встановлених урядами зовнішніх (неринкових) ефектів. Тому ТНК намагаються сформувати **свій внутрішній ринок для обміну товарами і послугами**. Аналіз переваг внутрішнього обміну (інтерналізації) визначив її назву, яка пішла від англійського слова «internal», тобто внутрішній. З метою зменшення транзакційних витрат ТНК створюють внутрішньофірмові ринки, здійснюючи прямі інвестиції, які виступають альтернативою експорту чи ліцензуванню. Прийняття рішення про закордонні інвестиції залежить від балансу між такими групами факторів:

- фактори, специфічні для даної галузі промисловості (характер продукції, структура ринку, масштаби виробництва);
- фактори, специфічні для регіону (розмір території, рівень розвитку інфраструктури, культурні особливості та традиції);
- фактори, специфічні для нації або держави (політичні фактори, податкове та фінансове законодавство тощо);
- фактори, специфічні для фірми (наприклад, управлінський досвід).

Перетворення національної фірми в транснаціональну, на думку П. Баклі та М. Кесона, пов'язане з радикальними змінами її виробничої організації, розвитком внутрішнього планування, централізованого керівництва в межах єдиної стратегії. Теорія інтерналізації розглядає недоліки ринків проміжних продуктів, які існують між різними видами діяльності в рамках певного сектора виробництва. Ринкові недоліки генерують транзакційні витрати, але їх можливо мінімізувати через об'єднання взаємозалежних видів діяльності під єдиним володінням та керівництвом.

Таким чином, згідно теорії інтерналізації, з метою зниження витрат на конкурентну боротьбу, ТНК можуть пропонувати місцевим товаровиробникам відносини співробітництва. На нашу думку, останній момент є дуже важливим з огляду на незворотність присутності ТНК в економіці регіонів України. Необхідно використовувати глибинну мотивацію розміщення іноземних капіталів, спонукаючи інвесторів до різноманітних форм взаємодії, виходячи з інтересів конкретних регіонів – створення альянсів з місцевими компаніями, розміщення регіональних замовлень, співпраця з банківськими і страховими установами регіону тощо.

ІНВЕСТИЦІЇ

Найбільш глибока концептуальна основа транснаціоналізації економіки розроблена Дж. Даннінгом і дістала у світовій економічній літературі назву **«еклектична парадигма Даннінга»**. Еклектична парадигма, яка у науковому розумінні, інтегрує розрізнені дослідження найбільш суттєвих аспектів транснаціоналізації, нині перетворилась на провідну теорію факторів розміщення виробництва ТНК, підходи якої покладені в основу фундаментальних досліджень ООН з проблем ТНК [13].

Закономірності утворення транснаціональних виробничих мереж, згідно систематизації Дж. Даннінга, визначає наявність трьох видів переваг: власності, інтерналізації і просторових факторів розміщення. При цьому, регіональна специфіка розміщення розглядається як невидимі активи ТНК і додатковий фактор підвищення їх ефективності. Останній момент, з одного боку, викликає насторогу з огляду на активну експансію ТНК економічного простору України, а з іншого – спонукає до формування власних великих корпоративних структур, які б могли використовувати ситуативні переваги, що існують не тільки у високо розвинутих, але й у відсталих регіонах.

Згідно розглянутим вище теоріям транснаціоналізації, а також на основі еклектичної парадигми Дж. Даннінга правомірно виділити наступні **фактори входження ТНК в економіку України**:

- 1) реалізація переваги власності: співставлення прибутковості експорту та розміщення виробництва на території певного регіону країни;
- 2) пошуки шляхів мінімізації витрат трансакцій: оцінка ризику і невизначеності при здійсненні транскордонних операцій;
- 3) формування внутрішнього ринку між структурними підрозділами ТНК, що діють на території різних країн, заміна конкуренції співпрацею, як засіб подолання недосконалості ринку;
- 4) переваги закордонного розміщення структурних підрозділів: розмір ринку, забезпеченість факторами виробництва, інвестиційний клімат, політична стабільність, ціни та тарифи;
- 5) макроекономічні та регіональні переваги розміщення: наявність природних ресурсів, вартість некваліфікованої робочої сили, оцінка діяльності місцевих постачальників, оцінка якості інфраструктури території;
- 6) особливості переваг унаслідок використання невидимих активів та ситуативних переваг, які мають території розміщення виробництва.

Але, на нашу думку, не може бути сформована універсальна теорія транснаціоналізації господарства для всіх без виключення країн, настільки різняться мотиви і ефекти транснаціоналізації в залежності від структурно-генетичної, інституціональної, соціально-економічної специфіки територій, що залучені у ці процеси. Це твердження збігається з сучасним зсувом парадигм економічної науки, сутність якого полягає у кризі «універсальності», «наднаціональності», позаісторичності та абстрагування від територіальних факторів господарської діяльності ліберальної і неоліберальної парадигми та піднесенні значення всіх модифікацій сучасного інституціоналізму [2-5].

Крім того, змінюються акценти у методології економічної науки, зокрема системний підхід, опанований економістами у другій половині ХХ ст. як результативний засіб дослідження лінійного розвитку суспільно-економічних систем, нині органічно доповнює економічна синергетика, обгрунтовучи співіснування лінійних та нелінійних процесів суспільного розвитку [3,5]. Так, інтернаціоналізацію господарської діяльності можна визнати лінійним процесом, оскільки існує прямий зв'язок між поглибленням міжнародного поділу праці і зростанням його сукупної продуктивності в межах країн-учасниць. Процеси ж транснаціоналізації економіки є нелінійними, оскільки їх наслідки принципово відмінні для різних за рівнем розвитку країн, а результати не мають прямої залежності від масштабів використаних ресурсів. Виходячи з цього, невідкладної уваги з боку вітчизняної науки потребує розробка механізму захисту національної економіки від небажаних впливів транснаціоналізації світової економіки з одночасним використанням переваг таких процесів. Саме вирішення вказаного завдання дозволить сформувати наукові підходи до розробки інвестиційної політики, принципи якої були б адекватні викликам сучасності.

ІНВЕСТИЦІЇ

Висновки. Огляд проблем міждисциплінарного синтезу у формування інвестиційної політики держави в умовах транснаціоналізації економіки дозволяє зробити наступні узагальнюючі висновки.

1. Ключовою тенденцією сучасного етапу інтернаціоналізації економічної діяльності є процеси транснаціоналізації, кількісні параметри стрімкого розвитку яких досягли порогу переходу до нової синергетичної якості самоорганізації: розвитку без рефлексій на управлінські впливи вищого ієрархічного рівня.

2. Процеси транснаціоналізації необхідно досліджувати комплексно: на мега-, макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях. Тільки у такому випадку може бути сформована науковообґрунтована інвестиційна політика держави.

3. Конструювання глобального економічного середовища призводять до зміни методологічних парадигм суспільних наук. Це обумовлює розширення предмету окремих галузей економічної науки на основі методології синергетики та інституціоналізму.

4. Економіка України залучається до глобального середовища із сукупністю внутрішніх проблем, сформованих у попередні етапи її економічної та політичної історії. Міждисциплінарний синтез наукових підходів різних галузей економічної науки до проблем транснаціоналізації економічних систем всіх рівнів відповідає сутності самого явища глобалізації і здатний значно підвищити дієвість практичних рекомендацій, вироблених на такій основі. Непересічне значення міждисциплінарний синтез має для розробки теоретичних основ інвестиційної політики держави в умовах транснаціоналізації економіки. При цьому особливе значення має врахування відмінності мотивів та ефектів транснаціоналізації економіки країни в залежності від структурно-генетичної, інституціональної, соціально-економічної специфіки територій, що залучені у ці процеси.

5. Найбільш результативний для теоретичного обґрунтування напрямів сучасної інвестиційної політики в умовах транснаціоналізації економіки дискурс сполучення інституціональних концепцій і економічної синергетики. В аспекті інституціоналізму чітко простежується відмінність економіки певної країни від інших економічних систем, що мають ознаки територіальності. Економічна синергетика здатна пояснити складну природу транснаціоналізованих систем, які, всупереч класичним теоріям рівноваги, формують нову якість динамічної рівноваги як упорядкованого хаосу з потенціалом самоорганізації, що здійснюється без втручання системи вищого ієрархічного рівня. Цей аспект явища транснаціоналізації, зокрема: непідпорядкованість діяльності ТНК наднаціональному і національному регулюючому рівню має бути визначальним при оцінці наслідків входження транснаціональних капіталів в економіку країни, враховуючи субстанціональну здатність таких структур самостійно утворювати власне економічне оточення. Тому важливим завданням теоретичного обґрунтування напрямів інвестиційної політики держави в умовах транснаціоналізації економіки, яке потребує негайного вирішення, є пошук механізмів сполучення інтересів ТНК з інтересами певної території та інтересами суб'єктів господарювання, що на ній діють.

Література

1. Афонцев С. Проблема глобального управління мирохозяйственной системой: теоретические аспекты / С. Афонцев // МЭ и МО. – 2001. - № 5. – С.65-70.
2. Соколов В. Геоэкономический взгляд на проблемы глобалистики / В. Соколов // МЭ и МО. – 2004. - № 4. – С.117–126.
3. Шаститко А. Предметно-методологические особенности новой институциональной экономической теории / А. Шаститко // Вопросы экономики. – 2003. – 1. – С.24–41.
4. Постсоветский институционализм: монографія / [под ред. Р. М. Нуреева, В. В. Дементьева]. – Донецк: Каштан, 2005. – 480 с.
5. Коллонтай В. На стыке естественных и общественных наук: вклад И. Пригожина / В. Коллонтай // МЭ и МО, 1998. - №4. – С.136–142.
6. Моделирование глобальных экономических процессов / [под ред. В. С. Дадаяна]. – М.: Экономика, 1984. – 320 с.
7. Беляцкий С. Міжнародний економічний зв'язок і взаємозалежність: проблеми, тенденції / С. Беляцкий // Економіка України. – 1994. - №9. – С.78-83.
8. Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації / З. В. Герасимчук, В. Л. Галушак. – Луцьк: Настир'я, 2006. – 244 с.

ІНВЕСТИЦІЇ

9. Осика С. Г., П'ятницький В. Т. Світова організація торгівлі [2-ге видання, перероблене і доповнене] / С. Г. Осика, В. Т. П'ятницький. – К.: К.І.С., 2004. – 516 с.
10. Пахомов Ю. М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. Монографія / Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. – К.: Україна, 1997. – 237 с.
11. Лук'яненко Д. Г. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації. Монографія / Д. Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
12. Рокоча В. В. Транснаціональні корпорації / [Рокоча В. В., Плотніков О. В., Новицький В. Є.]. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
13. Рогач О. І. Транснаціональні корпорації в світовій економіці: Монографія / О. І. Рогач. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 176 с.
14. Плотніков О. В. Улітима ратіо економічних реформ / О. В. Плотніков. – К.: Кондор, 2003. – 240 с.
15. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. Монографія / З. О. Луцишин. – Київ: Друк, 2002. – 320 с.
16. Якубовський С. О. Інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій та її вплив на конкурентоспроможність національних економік: Монографія / С. О. Якубовський. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. – 394 с.

Literatura

1. Afontsev S. Problema globalnogo upravleniya mirokhozaiaystvennoy sistemoy: teoreticheskie aspekty / S. Afontsev // ME i MO. – 2001. – № 5. – S.65-70.
2. Sokolov V. Geoekonomicheskiy vzglyad na problemy globalistiki / V. Sokolov // ME i MO. – 2004. – № 4. – S.117–126.
3. Shastytko A. Problemno-metodologicheskie osobennosti novoy institutsionalnoy ekonomicheskoy teorii / A. Shastytko // Voprosy ekonomiki. – 2003. – 1. – S.24–41.
4. Postsovetskiy institutsionalizm: monografiya / [pod red. R. M. Nureeva, V. V. Dementeva]. – Donetsk: Kashtan, 2005. – 480 s.
5. Kollontay V. Na styke estestvennykh i obshchestvennykh nauk: vklad I. Prigozhina / V. Kollontay // ME i MO, 1998. – №4. – S.136–142.
6. Modelirovanie globalnykh ekonomicheskikh protsessov / [pod red. V. S. Dadayana]. – M.: Ekonomika, 1984. – 320s.
7. Beliatskiy S. Mizhnarodnyi ekonomichniy zviazok i vzaiemozalezhnist: problemy, tendentsii / S. Beliatskiy // Ekonomika Ukrainy. – 1994. – №9. – S.78-83.
8. Herasymchuk Z. V. Polityka rozvytku problemnykh rehioniv: metodolohichni zasady formuvannya ta realizatsii / Z. V. Herasymchuk, V. L. Halushchak. – Lutsk: Nastyria, 2006. – 244 s.
9. Osyka S. H., Piatnytskii V. T. Svitova orhanizatsiia torhivli / S. H. Osyka, V. T. Piatnytskii. – 2-he vydannia, pere-roblene i dopovnene. – K.: K.I.S., 2004. – 516 s.
10. Pakhomov Yu. M. Natsionalni ekonomiky v hlobalnomu konkurentnomu seredovysshchi. Monohrafiia / Pakhomov Yu. M., Lukianenko D. H., Hubskiy B. V. – K.: Ukraina, 1997. – 237 s.
11. Lukianenko D. H. Stratehii ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii. Monohrafiia / D. H. Lukianenko. – K.: KNEU, 2001. – 538 s.
12. Rokocha V. V. Transnatsionalni korporatsii / [Rokocha V. V., Plotnikov O. V., Novytskyi V. Ye.]. – K.: Takson, 2001. – 304 s.
13. Rohach O. I. Transnatsionalni korporatsii v svitovii ekonomitsi: Monohrafiia / O. I. Rohach. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2005. – 176 s.
14. Plotnikov O. V. Ulitima patio ekonomichnykh reform / O. V. Plotnikov. – K.: Kondor, 2003. – 240 s.
15. Lutsyshyn Z. O. Transformatsiia svitovoi finansovoi systemy v umovakh hlobalizatsii. Monohrafiia / Z. O. Lutsyshyn. – Kyiv: DrUK, 2002. – 320 s.
16. Yakubovskiy S. O. Investytsiina dialnist transnatsionalnykh korporatsii ta yii vplyv na konkurentospro-mozhnist natsionalnykh ekonomik: Monohrafiia / S. O. Yakubovskiy. – Odessa: ORIDU UADU, 2002. – 394 s.

Надійшла 03.03.2011 р.